

Мұхатова О. Х.

тарих ғылымдарының докторы,
эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: Orazgul7@rambler.ru

**ӨМІРЛІК ҰСТАНЫМЫ – ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІ
(Бәшен Баймұратқызының
жеке қор құжаттары бойынша)**

Мақалада өмірін бала тәрбиесіне арнаған ұлағатты ұстаз, ғалым Бәшен Баймұратқызының Алматы қаласы Орталық мемлекеттік архивіндегі №540 жеке тектік қорының құрылуы және құрамы көрсетіледі. Автор Б. Баймұратқызының өмірбаянына қысқаша тоқталады. Орта мектептің мұғалімі, Ы. Алтынсарин атындағы педагогикалық ғылыми-зерттеу институтының ғылыми қызметкері, бөлім меңгерушісі қызметтерін атқарған ұстаз-ғалымның қазақ тілді балалар бақшасының жұмысына, тәрбие және мектепке даярлау әдістемесіне байланысты құжаттары талданады. Бәшен Баймұратқызы дайындаған қазақ және орыс тілді балабақшаларға арналған оқу және әдістемелік құралдарының, оқу бағдармаларының мазмұны ашылады. Балалардың тілін дамыту бағытындағы жүргізген эксперименттері және олардың ғылыми нәтижелеріне қатысты құжаттар анықталады. Орыс тілінде жұмыс жасайтын балабақшада қазақ тілін оқытуға байланысты ғылыми еңбектерінің маңызы көрсетіледі.

Түйін сөздер: жеке архив қоры, құжат, ұстаз, балабақша, педагогика, ғылыми қызметкер, әдістемелік құрал, бағдарлама, оқу құралы, эксперимент.

Mukhatova O.

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, r. Almaty, e-mail: Orazgul7@rambler.ru

**Life credo-education of the younger generation
(Documents from the personal Fund of the towers Baimuratova)**

In the article shows the creation and composition of the personal archive Fund №540 in the Central state archive of Almaty teacher, scientist Bashen Baymuratova, who devoted his life to the education of children. The author briefly stops on a biography by B. Baymuratova. Documents of the working teacher of high school, the researcher, the head of Department of research pedagogical Institute of I. Altynsarin of the scientist-teacher concerning work, education and preschool training of children of kindergartens with the Kazakh language are analyzed. The article reveals the content of teaching AIDS prepared by Baimuratova for kindergartens with the Kazakh and the Russian language of education and training. The value of the experiments conducted by the teacher in the direction of language development of children and their scientific results is determined. The importance of scientific works on teaching the Kazakh language in Russian-language kindergartens is shown.

Key words: personal archive Fund, document, teacher, teacher, kindergarten, researcher, manual, program, textbook, experiment.

Мухатова О.Х.

доктор исторических наук, профессор,
Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: Orazgul7@rambler.ru

Жизненное кредо-воспитание подрастающего поколения (по документам личного фонда Башен Баймуратовны)

В статье говорится о создании и составе личного архивного фонда №540 в Центральном государственном архиве города Алматы педагога, ученого Башен Баймуратовой, посвятившей всю свою жизнь воспитанию детей. Автор кратко останавливается на биографии Б. Баймуратовой, работавшей учительницей средней школы, научным сотрудником, заведующим отделом научно-исследовательского педагогического института имени И. Алтынсарина, ученым-педагогом по воспитанию и дошкольному обучению детей детских садов с казахским языком. Раскрывается содержание учебных и методических пособий, подготовленных Б. Баймуратовой для детских садов с казахским и русским языками обучения и воспитания. Определяется значение экспериментов, проведенных педагогом в направлении развития языка детей, и их научные результаты. Показывается значение научных трудов по обучению казахского языка в русскоязычных детских садах.

Ключевые слова: личный архивный фонд, документ, учительница, педагог, детский сад, научный сотрудник, методическое пособие, программа, учебное пособие, эксперимент.

Кіріспе

Ұлтжандылықтың бір көрінісі қолда бар рухани мұраны көздің қарашығындай сақтау, оны зерттеу, ұрпаққа білгізу, өйткені өткенді жаңғырту Ұлы Дала Елінің болашағы үшін аса қажет. Осы орайда төл тарихты терең зерттеп, оны өркендетуге үлес қосу түйіткілі өзекті болып табылады. Тарихта өз елінің мүддесін жеке басының қамынан жоғары қойған тұлғалар көп емес, дегенмен олардың бірі туралы жиі айтылса, екіншілері жөнінде айтыла да, жазыла да бермейді. Соңғы жылдары есімі тасада қалып бара жатқандардың бірі – Бәшен Баймұратқызы. Қолда бардың қадірін білетін ұлағатты ұстаз көзінің тірісінде Алматы қаласы Орталық мемлекеттік архивінен жеке қор аштырып қойған, ондағы ойы ғұмыр бойы жазып, жариялаған мұрасы жоғалып, шашылып-төгілмесін деген еді. Мұндай ой өмірін жас ұрпақтың тәрбиесіне арнаған ұстаздыкі болса, кәсіби тарихшы-зерттеушінің мүддесі архивтерге жинақталған құжаттарды зерделеп, тарихта із қалдырған, халқына қызмет еткен жандарды басқаларға үлгі ету, көпшілікке таныстыру болып табылады. Осы орайда зерттеушіге архивтердің жеке тектік қорлары Алаш арысы Ахмет Байтұрсынұлының сөзімен айтқанда «жем» болып саналады. Жеке тектік қорлардың құрамына кіретін қолжазбалар, жазбалар, күнделіктер, қойын дәптерлер, шежірелер және тағы да басқаларды қор құрушының өмірі мен шығармашылық қызметі, өмір сүрген ортасын зерттеуде бірден – дерек көзі болып табылады.

Бұл деректерді жете білу тарихтан тағылым алу дегенді білдіреді. Отан, халық үшін еңбек ету заңдылықтарын сараптауға мүмкіндік береді. Соның арқасында тарихтың тағылымы бүгінге сабақ, болашаққа бағдар бола алады.

Алматы қаласы Орталық мемлекеттік архивіндегі 540-қор Бәшен Баймұратқызына тиесілі. Архивке оның құжаттары 2012 жылдың екінші жартысында сыйға тарту шарты бойынша келіп түсті. Қор 2013 жылы құрылған, ол бір тізімдемеден, 1941-2011 жылдарды қамтитын 159 сақтау бірлігінен тұрады (ҚР Алматы қаласының Орталық мемлекеттік архиві. Баймұратова Бәшен Баймұратқызы. 540-қор. 1-тізімдеме. – 159 іс.). Ғылыми-техникалық сараптау негізінде құжаттар 8 бөлімге бөлінген. Әр бөлім және сәйкесінше бөлімшелер хронологиялық тәртіппен орналастырылған. Құжаттардың физикалық жағдайы қанағаттанарлық. Бірінші бөлімге Б. Баймұратованың шығармашылығына байланысты құжаттары топтастырылған. Екінші бөлімге өмірбаяндық құжаттар жинақталса, үшінші бөлімді сыйға тартылған кітаптар құраған. Төртінші бөлімге ұстаз-ғалымның жарық көрген еңбектері тіркелсе, бесінші бөлім өзі жинақтаған құжаттармен ерекшеленеді. Алтыншы бөлім хаттар, жетінші құттықтаулар, сұхбаттар, сегізінші фотосуреттер деп аталады.

Бәшен Баймұратқызының шығармашылығына қатысты құжаттарды талдамас бұрын ұстаздың өзі туралы айтып өткен жөн болар. Б. Баймұратова 1926 жылы Шығыс Қазақстан облысы Ұлан ауданы Никитинка ауылында дүниеге келген. Бұл облыстың та, ауданның

атаулары маған таныс. Бәшен апайдың қорын ақтара бастағанда Ұлан ауданының тумасы деген сөздерді оқығанда біртүрлі сезімде болдым. Өйткені Өскемен қаласындағы құрылыс-жол институтында ассистент болып қызмет еткен уақыттарда «Білім» қоғамы бүкіл Шығыс Қазақстан облысын аралап, дәріс оқығаным есіме түсті. Сол кезде Ұлан ауданында да болып едік. Өскемен қаласынан онша алыс емес жерде орналасқан аудан халқының көпшілігі қазақтар екендігін көргенде қуанып қалғанмын. Себебі 1980 жылдары қазақтар қала тұрғындарының небәрі 12 пайызын құрайтын. Қоғамдық көлікте бір қазақты көрсем марқайып қалатынмын.

Бәшен 1935 жылы Ұлан ауданындағы орта мектептің табалдырығын аттап, осында жеті кластық білім алып, 1942 жылы бітіріп шықты. Сұрапыл соғыс жылдары тылда өзге қыз-келіншектермен, қариялармен қатар еңбекке араласты. Аудандағы «Социалистік майдан» атты газетте теруші, кейінірек жауапты хатшы болып қызмет атқарды. Соғыс аяқталып, кеңес халқы еңсесін көтеріп, қираған шаруашылықты қалпына келтіріп жатқан тұста білімін жетілдірудің қажеттілігін түсінген

Бәшен Алматы қаласына келіп Мәншүк Мәметова атындағы қыздар педагогикалық училищесіне оқуға түсті. Училищені үздік аяқтап, 1948 жылы Алматы облысы Нарынқол ауданына мектепке мұғалімдік қызметке келді. Сол уақыттарда мұғалім мәртебесі биік, жауапкершілігі мол, білім мен біліктілікті талап ететін қиын мамандық болатын. Осыны терең түсінген Бәшен Баймұратқызы шеберлігі мен ұстанымын нығайту мақсатында жоғары білім алуды жөн санады. Сөйтіп, 1951 жылы Абай атындағы Қазақ мемлекеттік педагогикалық институтының қазақ тілі және әдебиеті факультетіне оқуға қабылданды. Институтты тәмамдағаннан соң Алматы облысы Қаскелен ауданындағы сегіз жылдық мектепте оқу ісінің меңгерушісі қызметін атқарды. Сонымен қатар қазақ тілі мен әдебиетінен сабақ берді, білімі тереңдеді, біліктілігі жетілді, шеберлігі шыңдалды, мұғалім мамандығының қыр-сырын меңгерді. Осыдан кейін 1957 жылы Б. Алтынсарин атындағы педагогикалық ғылыми-зерттеу институтына кіші ғылыми қызметкер ретінде жұмысқа алынды да оны жеті жылдан астам уақыт бойы атқарды.

1-сурет – сол жақта үшінші Бәшен Баймұратқызы. III республикалық педагогикалық оқулар. 1965 жыл (АқОМА. – 540-к. – 1-т. – 153)

1966-1971 жылдар аралығында институттың «Мектепке дейінгі және мектеп алды» бөлімін басқарды. Ұстаздық қызметін ғылыми зерттеулермен ұштастырудың алғашқы қадамдары жасалды. Тырнақалды зерттеуі 1967 жылы жарық көрді. «Біздің кітап» (АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 57) деген тақырыптағы оқу құралы қазақ тілді балабақшаларына арналды. Осы еңбегі үшін қола медальмен және екінші дәрежелі дипломмен марапатталды. Еңбекке авторы белгісіз маман мынадай сын пікір жазып, баға берген: «... Автор еңбекті баспаға дайындауды әр шығарманың бала жасына лайықты болуын көздеумен қатар, оларды инабаттылыққа, достыққа, коллектившілдікке, еңбекке, еліне, Отанға сүйіспеншілікке баулу ісіне баса көңіл бөлген. Оған мына шығармалар дәлел бола алады: «Ленин жақсы көреді» (Т. Молдағалиев), «Біздің Москва» (Ғ. Қайырбеков), «Туған жердің ыстығы ай» (Ы. Сапарбаев), «Нан қайдан шығады» (М. Етекбаев), «Шәркей» (І. Жансүгіров), «Өзің пісірген ас тәтті» (Қ. Мырзалиев), «Қай мамандық жақсы» (Ж. Сәтібеков), т.б. Сондай-ақ табиғат тамашалары, жыл мезгілдері (Абай, І. Жансүгіров, С. Сейфуллин) туралы шығармалар, ауыз әдебиеті нұсқалары таңдалған. Айта кететін бір мәселе кітап мазмұнын көркем суретпен беруге баса көңіл бөлінген (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 58:14). Кітаптың мазмұны мен маңызына назар аударылып, оның авторы 1969 жылы СССР ағарту министрінің құрмет грамотасымен (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 61:2) марапатталды.

2-сурет – Құрмет грамотасы

Айта кетерлік жайт, осы кезеңде қазақ емес орыс тілді балабақшалардағы тәрбие, оқыту мәселелеріне арналған еңбектер жарияланатын. «Коммунизмге жылдам жетуде» орыс тілінің қажеттілігін насихаттаған идеология басқа ұлттардың тілінің қолданыс аясын тарылта бастаған болатын. Осы орайда Бәшен Баймұратқызының кітабының жарық көруі сенсациямен тең еді.

Ғылымға аяқ басуы

Дегенмен Бәшен педагогика саласында ғылыми зерттеулер жүргізу үшін арнайы дайындықтың қажет екендігіне көз жеткізді, жинақтаған тәжірибені тұғырлы теориямен, методологиямен негіздеу оңай шаруа емес-ті. Сондықтан да ол білімін одан әрі тереңдету мақсатында 1971 жылы аспирантураға түсуге бел байлады. 1968-1971 жылдар аралығында аспирантурада зерттеулер жүргізіп, нәтижесінде «Мектепке дейінгі педагогика» мамандығы бойынша «Овладение родной речью детьми-казахами младшего дошкольного возраста» тақырыбында кандидаттық диссертация қорғады. Ғылыми жетекшісі филология ғылымдарының докторы, профессор А. Исаков болды (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 20). Қорда тіркелген Абай атындағы Қазақ педагогикалық институты қазақ тілі кафедрасының доценті А. Әбілқайыптың пікіріне қарағанда «диссертация тақырыбы – мектеп жасына дейінгі балалардың тілін зерттеуге арналған нақты проблемалы мәселе.

Сәби балалардың тілін ғылыми тұрғыдан зерттеу педагогика саласында кенже қалып, әлі күнге дейін қарастырылмаған. Баймұратова жолдастың педагогиканың тың жатқан бұл мәселелеріне арнайы зерттеу жасап, балалар бақшасының жұмысын жандандыруға ғылыми үлес қосуы құптарлық нәрсе» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 20). Бұдан көрінетіні Бәшен Баймұратқызы өзекті тақырыпты ұтымды таңдап, түйіткілдің түйінін ғылыми түрде зерттеу арқылы шешкен. Диссертация әдеттегіше, кіріспеден, үш тараудан және қорытындыдан тұрды. Кіріспе бөлімінде автор ана тілінің қоғамдық мәні мен оның балалар тілінде қалыптасу заңдылықтарына шолу жасады. Жұмыстың бірінші тарауында Қазақстанда балалар бақшасының ұйымдастырылу тарихына, соған қатысты қаулы-қарарларға, жарық көрген еңбектерге, әдістемелік құралдарға және балалар бақшасының бағдарламалары мен жұмыстарына шолу жасалды. Екінші тарауында отбасында,

бақшада тәрбиеленуші сәбилердің сөз қоры, сөйлеу тілінің ерекшеліктері эксперимент жүргізу және материалдарды талдау, қазақ тілінің фонетикалық, грамматикалық артықшылықтары бала тілінің қалыптасу жолын ғылыми тұрғыдан анықтау арқылы дәлелденді. Үшінші тарауы бала тілін дамыту әдістемесіне арналды. Диссертациялық жұмыс ғылымға қосылған үлес түрінде бағаланды. Зерттеу тақырыбы бойынша ең алғашқы ғылыми мақалалары жарық көрді. Солардың бірі «Сәбилердің сөздігі мен сөз меңгеру тәсілдерінің кейбір мәселелері» Қазақ ССР Ағарту министрлігі жанындағы Ы.Алтынсарин атындағы педагогикалық ғылыми-зерттеу институтының «Ученые записки» топтамасының 3-ші шығарылымынан орын алды (АҚОМА. – 540-қ. – 1-т. – 88:2). «...сөйлем жиынтығын түгел меңгеріп жетілмегендіктен, буындап дыбыс ауыстыру, дыбыс қалдыру бала сөзінде жиі кездесіп тұрады. Егер семья мүшелері мұқият назар аударып, сөзді түзеп айтуына көмектесіп (зат көрсетіп, сөзбен атап айтып, сөз бен затты байланыстыра бір мерзімде қолдану)

отырса, мұндай кемшілік үш, үш жарым жасқа дейін толық түзеліп кетеді. (АҚОМА. – 540-қ. – 1-т., – 88:4). Балабақшада тәрбиешінің білімі мен біліктілігінің жетіспеушілігінен бабалардың сөздері дұрыс айта алмайтындығын дәлелдей келе Бәшен осы мәселеге баса назар аударды. «Балабақшада жұмыс істейтін тәрбиешілер көпшілік жағдайда тіл дамыту жұмысын өз мәнінде, педагогикалық талаптарға сай ұйымдастыра білмейді. Программалық материалды ескермейді. Әсіресе зат таныту, бақылау, экскурсия, дидактикалық материалдарға назар аудармайды. Көбінесе тақпақ жаттатып, әңгіме оқуды жоспарлайды. Баламен сөйлесу, баланы сөйлету, көріп, тыңдаған заттары туралы айтқызу, ненің не үшін қажет екенін білдіру, сол заттың атын сөзбен атай білуге үйрету, сөздік жүргізіп отыру сияқты жұмыстарға көңіл бөлінбейді. Тәрбиешілер сабақ кезінде өздері сөйлеумен жиі әуестенеді» АҚОМА. – 540-қор. – 1-тізімдеме. – 88:4) – деп, бала тәрбиесінде орын алған кемшіліктерді ашып көрсетті.

3-сурет – Содан оңға қарай бесінші Б. Баймұратқызы. 1967 жыл
(АҚОМА. – 540-қ. – 1-т. – 157-іс.)

Осыдан кейін ғылымға жасаған қадамдары қарыштай берді. 1971 жылы «Баланы мектепке дайындау жөнінде» деген шағын кітабы «Мектеп» баспасынан жарық көрді (АҚОМА. – 540-қ. – 1-т. – 89).

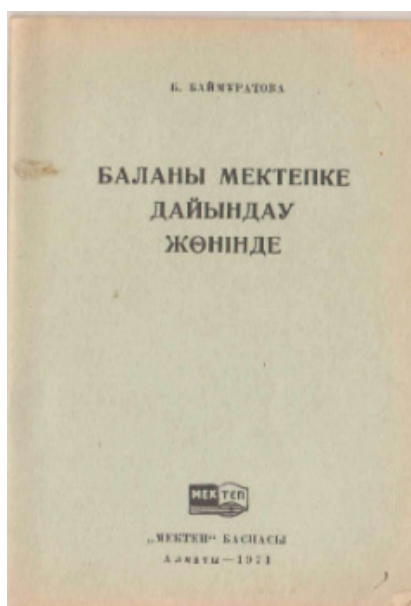
Қазіргідей емес ол кездерде кітап басып шығару қиынның қиыны болатын. Оның

үстіне «Мектеп» сияқты баспалар анау-мынау еңбектерді қабылдай бермейтін. Кітаптың жариялануы Бәшенге болашаққа бағыт бергендей болды. Қазақ тілді балалар бақшасының жұмысын жандандырып, тәрбие және мектепке даярлау әдістемесін жетілдіруді көздеген Бәшен оны өзінің зерттеу бағытына айналдырды. Осы

саланың тұңғыш ұстаз-зерттеушісі ретінде игі бастамалар жасады. 1978 жылы «Балалар әдебиетінің хрестоматиясы» атты кітапшасы (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 90) жарық көрді. Еңбек балалар бақшаларының тәбиешілері мен ата-аналарға арналды. Кітапша «Балалар бақшасындағы тәрбие программасына» сәйкес дайындалды. Оған халық ауыз әдебиеті нұсқалары, классик жазушылардың туындылары, қазақ кеңес жазушыларының таңдаулы шығармалары енді. Мәселен, автор кітапқа «Сылтаушыл» деген әңгімені енгізген. Оның мазмұны тәлімді, балаларды еңбекқорлыққа, ата-анасын сыйлауға үйретеді. Шағын әңгімемен таныса отырып, осыған көз жеткізуге болады. «Ертеде бір қойшы үйіне мызғып алуға келіпті де, қойды қарай тұруға баласын жұмсапты. Күн суық болса керек, баласы – Тоңамын – деп сылтауратыпты. Анасы баласының аяғына жылы байпақ, үстіне тон, тері шалбар, жылы қолғап, басына үлкен тымақ кигізіпті де: – Ал, балам, енді тоңбайсың, бара ғой, – депті. Сонда баласы ұялмастан: – Енді көзім тоңады, – деп жылапты (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 40:31). «Ұры торғай» деген әңгімені енгізу арқылы ұстаз балаларды шыншыл, адал қасиеттерге тәрбиелеуге үйретті. «Еңбекқор қара ала торғайлардың арасында бір ұры торғай байқалды. Ол бөтен ұяға кіріп, балапандарына енелері алып келген шегірткелерді ұрлап жеп жүрді. Жемді топтап тасуға да оның

дәті жетпеді. Ұрлаған шегірткелерін ол бір-бірлеп тасыды. Ұры торғайдың бұл қылығы көпке созылмады. Ұрлығының үстінен түскен ұяның иесі әбден сазайын берді. Ұрлықшы қатты жазаланды. Осы жанжалдан кейін әлгі торғай балапандарына жемді даладан өзі ұстап әкелетін болды» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 40:41) – деген мазмұндағы әңгіме балалардың естуіне жеңіл, әрі жадында жақсы сақталады, ұрлық жасаудың зардапты болатынын ескертеді.

1961-1974 жылдар аралығында Б. Баймұратованың бірқатар еңбектері жарияланды. Қорда сақтаулы еңбектерінің тізімі бойынша олардың саны – 10: «Пути и методы развития речи», «Развитие речи детей дошкольного возраста», «О выпуске детей детского сада в школу», «Развитие речи детей старшего дошкольного возраста», «Методические указания к проведению праздников в детском саду», «Біздің кітап», «О подготовке детей к школе (в семье)», «В помощь воспитателям детских садов», «Методика обучения казахскому языку детей дошкольного возраста» және 1974 жылы қайта басылып, балаларға арналған кітаптардың бүкілодақтық көрмесінде екінші дәрежелі дипломды иеленген [АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 41:10]. Осындай әдістемелік құралдарды дайындауға Бәшен Баймұратқызының 1973 жылы Мәскеуде Педагогикалық ғылымдар академиясында (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 43) білімін жетілдіруі септігін тигізді.

4-сурет – «Баланы мектепке дайындау жөнінде» деген кітап

№	Аты	Жылы	Беттерінің саны	Қорда сақтаулы еңбектерінің тізімі
1.	Пути и методы развития речи	1961	104	1
2.	Развитие речи детей дошкольного возраста	1961	104	2, 3
3.	О выпуске детей дошкольного возраста в школу	1961	104	2
4.	Развитие речи детей старшего дошкольного возраста	1961	104	4, 5
5.	Методические указания к проведению праздников в детском саду	1961	104	6
6.	В помощь воспитателям детских садов	1961	104	7, 8
7.	О подготовке детей к школе (в семье)	1961	104	9
8.	Методика обучения казахскому языку детей дошкольного возраста	1974	104	10
9.	Біздің кітап	1974	104	11
10.	Методика обучения казахскому языку детей дошкольного возраста	1974	104	12

5-сурет – Қорда сақтаулы еңбектерінің тізімі

Ұстаз әрі әдіскер

Бәшен Баймұратқызы оқу және әдістемелік құралдармен қатар бірнеше бағдарламаларды дайындап, солардың негізінде балабақшалардағы жұмыстың ұйымдастырылуын және қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің дұрыс оқытылуын қадағалады. Ол бағдарламалар арнайы сараптамалардан өткізіліп, Қазақ ССР халыққа білім беру министрлігі тарапынан бекітіліп, жарияланып отырылды. 1987 жылы Қазақ ССРОқу министрлігі және Орталық мұғалімдер білімін жетілдіру институтының қолдауымен «Орыс тілінде оқытатын жалпы білім беретін мектептердің төрт жылдық бастауыш кластарының бірінші класына арналған қазақ тілі пәні программасы (6 және 7 жастан оқитын бірінші кластар үшін)» барлық жалпы білім беретін мектептерге таратылды. 1988 жылы жарық көрген «Орыс тілінде жүретін мектептердің 1-10 кластарын-

да қазақ тілі мен әдебиетін тереңдетіп оқытуға арналған бағдарламада» көрсетілген пәнді оқытудың өзектілігі, сол арқылы оқушының қалыптастыратын дағдылары мен машығы, сағат көлемі, оқытылатын тақырыптар, қажетті әдебиеттер ұсынылды (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 97: 1-2).

1980 жылдары Бәшен Баймұратқызы көп ізденді, түйткілді мәселелерді зерттеді, бағдарламалар, оқу құралдарын дайындады. Ұстаз ғылыми және әдістемелік зерттеулердің қолжазбасын өз қолымен жазып, содан кейін ғана машинаға тергізіп отырды. Қорда сондай қолжазбалар көптеп жинақталған. Олардың бірі оқушы дәптеріне, енді біреулері А4 форматы қағазға жазылды (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 40:50). Өзі 161, 203, 204 – балабақшаларда сабақтар өткізіп, оларға талдау жасап отырды. 161, 163, 204 қазақ балабақшаларының ашылуына септігін тигізді.

6-сурет – Үшінші қатарда солдан оңға қарай бесінші Б. Баймұратқызы. 1969 жыл (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 154)

Талдауларын дәптерге жазып, назар аударатын тұстарын белгілеуді дәстүрге айналдырды. Зерттеулерінің олқылықтарын толтыру, кемшіліктерді түзету, толықтыру, өңдеу тәрізді жұмыстарды үнемі жасады.

Ұстазды өзгелерден ерекшелендіретіні әдістемелік құралдарды көптеп дайындауы. 1980 жылдары оларды екі тілде жазып, қазақ

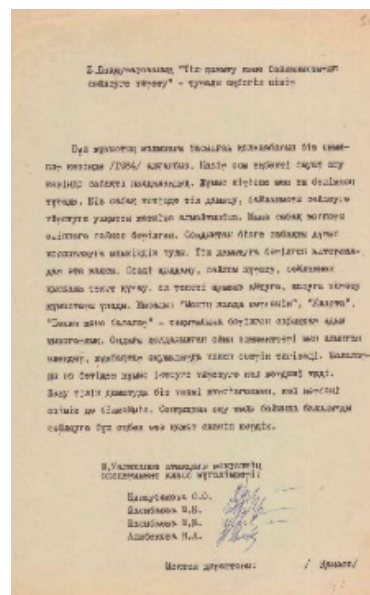
және орыс тілді балабақшаларға арнады. Орыс тіліндегі «Методика обучения родному языку и развитие речи детей дошкольного возраста», «Методическое пособие для развития речи», «О подготовке детей к школе (в семье)», «В помощь воспитателям детских садов», «Методика развития речи детей дошкольного возраста», «Методическое пособие по развитию речи детей под

группы (6 лет) детского сада», «Раздаточный материал по развитию речи» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 43) құралдары 1970-1980 жылдары дайындалып, жарияланды.

Кейбір кездерде ғылыми нәтижесін анық көру мақсатында қолжазбаларды сол күйінде мұғалімдерге ұсынды. Мәселен, «Тіл дамыту және байланыстырып сөйлеуге үйрету» атты еңбегінің қолжазбасы 1984 жылы дайындалған кезде мектеп мұғалімдері сабақтарында пайдаланды. Еңбекке Ш. Уәлиханов атындағы мектептің эксперимент класс мұғалімдері С.О. Қинаубекова, Ш.Б. Жасыбекова, Н.Н. Әлібекова пікір жазды. Пікір білдірушілер былай деп жазды: «Бұл жұмыстың машинаға басылған қолжазбасын біз семинар кезінде (1984) алғанбыз. Қазір осы еңбекті сауат ашу кезінде сабақта пайдаландық. Сабақ үстінде тіл дамыту, байланысты сөйлеуге үйретуге уақытты жеткізе алмайтынбыз. Мына сабақ жоспары әліппеге сәйкес берілген. Сондықтан бізге сабақты дұрыс жоспарлауға мүмкіндік туды. Тіл дамытуға берілген материалдар өте жақсы. Сөзді қолдану, сөйлем құрату, сөйлемнен қысқаша текст құрау, сол тексті ауызша айтуға, жазуға үйрету жұмыстары ұнады. Мысалы, «Менің жазда көргенім», «Класта», «Ленин және балалар» – тақырыбына берілген сабақтар адам қызығарлық. Ондағы қолданылған ойын элементтері мен алынған өлеңдер, жұмбақтар оқушыларға үлкен әсерін тигізеді. Балаларды өз бетімен жұмыс істеуге үйретуге көп жәрдемі тиді. Жазу тілін дамытуды біз үнемі жүргізгенмен, көп нәрсені өзіміз де білмейміз. Сондықтан оқу жылы бойында балаларды сөйлеуге бұл еңбек өте қажет екенін көрдік (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 58:36).

Шындығында да Бәшен Баймұратқызы баланың сабақта алған білімін тиянақтап, есіне түсіру үшін сабақтан тыс ойын кезінде «Тағы әріпті тап», «Кім тез сөз құрайды», «Қай әріптен басталады», т.б. бүйірлерінде әріптер жазылған кубиктерді пайдалана отырып ойындар ойнатуға жіті көңіл бөлді. Бұл істе мұғалімнің рөлін «Сауат ашу сабақтарында программа көлеміндегі білім-дағдыларды меңгерту, оқушылардың білімінің саналы, сапалы болуына зер салу, оларды өздігінен жұмыс істеуге, ой белсенділігіне, тапқырлыққа баулып, қиялын дамыту мұғалімнің басты міндеті» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 9:16), – деп қадап көрсетті. «Сондықтан мұғалім ойыншық, не картинка көрсетіп әңгімелескенде қойылатын сұрақ 4-5-тен аспауы, баланы ойландыратын және шағын, тиянақты, түсінікті болуын ескеру керек. Зат

таныту мақсаты көздеме жүргізілген сабақтарда ойыншық, үлестірмелі дидактикалық суреттер (куыршақ ыдыстар, мебель-мүлік, ағаш түрлері, гүл, үй және түз құстары, т.б.). Мысалы, «Орын тауып тауып қой» деген ойын арқылы балалар әртүрлі ұғымға ие заттарды өз тобына қарай жұптайды. Ағаштың суреті қойылған жерге ағаш түріне жататын суреттер, мебельдің біреуі белгіленген орынға қалған мебель түрі, т.б. топтастырып, олардың аты, қажеттілігі, түр-түсі, т.б. туралы жауар береді. Кейінірек осы заттар жөнінде текстер (менің ойыншықтарым) оқиды», – деп, ұстаз сабақты қызықты әрі білім алушы үшін нәтижелі болуына назар аударды (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 9:20).

7-сурет

Б. Баймұратқызы мектептердің бастауыш сыныптарында сабақ өткізумен қатар байқау жұмыстарын қоса жүргізді, оқыту мен тәрбиедегі кемшіліктерді көре білді. «6 жастан оқитын бірінші класта өтілетін тіл дамыту, сауат ашу сабақтарында мұғалім көрнекілікпен ойын әдістерін кеңінен пайдаланып, оқушылардың жазбаша тілін дамыту, сөз қорын байыту жұмысына нақты назар аударуға тиісті. Ұзақ жылдар бойы жүргізілген байқау жұмыстары, сауат ашу сабақтары сыңаржақ өтілетінін, тіл дамыту, оқушының дербес жұмыс дағдыларын қалыптастыру, жазу дағдыларын дамыту сияқты басты мәселелерге жете көңіл бөлінбейтінін көрсетті» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 9:17), – деген автор тұжырымы айтылғанның дәлелі.

Ұстаздық тәлімі

Ы. Алтынсарин атындағы педагогикалық ғылыми-зерттеу институтында қызмет еткен жылдары Б. Баймұратқызы мол тәжірибе жинақтады. Оған балабақшалармен тығыз байланыс орнату барысында қол жеткізді. Сонымен қатар балабақшаларда эксперименттер жүргізді. 1981 жылдың қыркүйек айынан бастап бұрынғы Талдықорған облысы Панфилов ауданының төрт мектебінде және екі балабақшада эксперимент жасады (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 159). Эксперимент нәтижесінде алынған ғылыми жаңалықтар жаңа оқу және әдістемелік құралдарға мұрындық болды. Балабақша мен бастауыш мектептегі білім беру және тәрбиені ұштастыра алды, осы бағытта бірқатар еңбектер дайындады. Солардың бірінде автор: «Балалар ауызша әңгімелеу, әңгіме құрастыру, диалог түрінде сөйлеу, сөйлесу тәсілдеріне 6 жасқа дейін-ақ төселеді. Бұл жұмыс балалар бақшасына арналған программа мазмұнына сәйкес жүзеге асады. Ал, мектептің міндеті – осы білім дағдыларды бір жүйеге түсіру, оқу-жазу тәсілін меңгерту, жазбаша, ауызша мазмұндау, шығарма жазу дағдыларын қалыптастыру. Оқушының сөйлемді дұрыс құрап айтуға үйренуі, мазмұндама, шығарма жазу жұмысының негізгі факторы болып табылады (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 159:20), – деп жазды. Зерттеулерінде XIX ғасырдың II жартысындағы әдебиетті, М. Әуезовтің, С. Дөнентаевтың, XX ғасырдағы балалар әдебиетін, С. Торайғыровтың, І. Жансүгіровтің, С. Сейфуллиннің, Б. Майлиннің, С. Бегалиннің, С. Көбеевтің, М. Дулатовтың, А. Байтұрсыновтың, Ш. Құдайбердіұлының, М. Жұмабаевтың, Ж. Аймауытовтың шығармаларын (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 51:1-2) қолданды, олардың тәрбиелік маңызын көрсетті.

Ы. Алтынсарин атындағы ғылыми-зерттеу институтының аға ғылыми қызметкері ретінде Б. Баймұратова 1981 жылы «Балабақшадағы ересек балаларды мектепке шығарып салу ертеңгілігін әзірлеу жөнінде (балалар бақшасының тәрбиешілеріне көмекші құрал)» дайындап, жариялады. Мұның өзі ұстаздың бала бақшасының жұмысына, сәбилердің тәрбиесіне ерекше мән бергенін көрсетеді. Осы орайда қордағы машинкаға терілген «Сәбилердің бірінші тобына арналған әдеби шығармалар фонохрестоматиясы» (көмекші құрал) назар аударарлық. Көмекші құрал «Жан-жақты жетілген, рухани байлығы, дүние танымы қалыптасқан зерделі азамат тәрбиелеу, оларды өнерге, шығармашылыққа баулу мектепке

дейінгі тәрбиеден басталады» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 19:3), – деген тұжырымнан басталады. Қазіргі кезеңде бұл тұжырымның маңызы артып отыр, өйткені жаһандану етек жайған уақытта баланы ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеп, бойына халықтың салт-дәстүрін сіңіріп өсіретін болса, мемлекеттің өзіндік ұстанымдарын жоғалтпайтыны хақ. Ата-бабаларымыздың «баланы бастан» деген даналық сөзін отбасында да, балабақшада да есте есте ұстау өзектілігін бүгін де жоймай келеді. Сәбилерді әдеби шығармалар арқылы тәрбиелеуде шығарманы таңдауға баса назар аударылатындығын автор: «Оны сөзге ынтықтырып, ойнату, сөйлету, әдеби тілге үйрету, әдептілік, үлкенді сыйлауға, кішіні қамқорлыққа баулу, тазалыққа, эстетикалық талғампаздыққа, еңбекке баулу, жағымды іс-әрекетті бойына дарытып, тапқырлыққа, өздігінен ойлау, шешім табуға үйрету көзделіп, шығармалар осы аталғандарға орай іріктеледі. Қысқа өлеңтақпақтарды сәбилер жатқа айтуға үйренсе, қысқа ертегі әңгімелерді ата-анасының, тәрбиешінің жәрдеміне сүйеніп, әңгімелеп беруге жаттығады» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 19:4), – деп жазды. Көмекші құрал осыдан жарты ғасырға жуық уақыт бұрын дайындалса да онда айтылған Б. Баймұратқызының ойы әлі де өзінің көкейкестілігін сақтап келеді. Балабақшаларда сәбилерді осындай бағытта тәрбиелеу бүгін де күн тәртібінде тұр. Автор сәбилерді әдеби шығармалар арқылы тәрбиелеудің жолдарына да назар аударып, көрсетіп берді. Осыны мына ұсыныстарынан көруге болады: «Баланы сөз өнеріне қызықтыра білу тәрбиешінің, ата-аналарының өз ана тілін жетік білуіне, тіл шеберлігіне, шығарымпаздық ізденістеріне тікелей байланысты. Сол себепті тәрбиешілер көркемөнер шеберлерінің оқуын өздері жиірек тыңдап, балаларға да тыңдатуы естен шығарманы жөн. Мысалы, «Кешкі ертегі», «Ойлан, тап» хабарлары, таспаға жазылған әндер мен күйлерді тыңдатып отырса, баланың бал тіліне тілашар болары сөзсіз» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 19:5). Осы көмекші оқу құралы 1984 жылы «Суретті әліппе» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 96) деген атаумен толықтырылып, өңделіп, оқу құралы түрінде жарияланды. Ал «Оқып, ойнап, ән шырқайық» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 95) деген Б. Баймұратованың және Ы. Алтынсарин атындағы ғылыми-зерттеу институты қызметкерлері бірлесіп дайындаған кітап аталған еңбектерге қосымша ретінде балабақшаларда қолданыста болды.

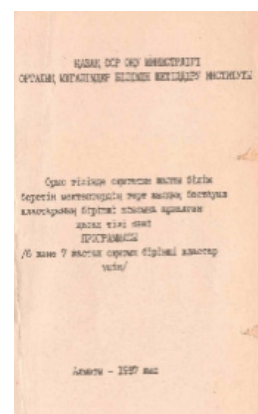
Балабақша және бастауыш мектептегі оқыту мен тәрбиеден алшақ сырт көзге осының барлығы

еріккеннің ермегі болып көрінуі мүмкін, алайда қазіргі кезеңде балабақшалар мен мектептерде орын алып отырған келеңсіз жағдайлар бұл мәселені қайта күн тәртібіне шығарып, проблеманы шешуді талап етеді. Өйткені ұрпақ тәрбиесінің қоғам үшін маңыздылы дау тудырмайды. Осы орайда заманауи мектептердегі сауат ашу сабағының да, оқу құралының да «жерден жік шықты, екі құлағы тік шықты» емес екендігін дәйектейді.

Бәшен Баймұратова өзінің педагогикалық шеберлігін кеңестік кезеңде шетелде де таныта білді. 1983 жылы күзде Монғолияның Баян-үлгі аймағына барып, мұғалімдерге дәріс оқып, тәжірибелік сабақтар, семинарлар өткізді. Осы еңбегі үшін Баян-үлгі аймақтық кеңесі төрағасы О. Хапсатор қол қойған алғыс хатын алды (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 61:3).

1988 жылы «Мектеп» баспасынан Қазақ ССР Халыққа білім беру министрлігі бекіткен Б. Баймұратованың Г. Дүкенбаева және М. Сәтімбековамен бірлескен «Суретті сөздік. Орыс тілінде жұмыс істейтін балабақшаларға арналған қазақ тілі» оқу құралы жарыққа шықты (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 97). Оқу құралында қазақ тілін үйрету бағдарламасына сәйкес иллюстрациялық материалдар қамтылды. Суреттер оңайдан қиынға қарай жүргізілетін дидактикалық принципке сай орналастырылды. Оқу құралының соңында балаларға бұрыннан таныс ертегілер бойынша сюжеттік суреттер берілді. Оның алдында бір жыл бұрын «Орыс тілінде жұмыс істейтін балабақшаларға арналған қазақ тілі программасы» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 100)

дайындалды. Бағдарлама қазақша-орысша сөздікпен бірге ұсынылды. Бұдан басқа «Балалар бақшасындағы дайындық топтағы балалардың тілін дамыту» (типтік программаға нұсқау) және «Қазақ балалар бақшасындағы даярлық топтарға арналған программа» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 94) дайындалды. Аталған бағдарламалардың негізінде Б. Баймұратова, Ұ. Ботабаева, Қ. Қасабекова «Даярлық курстарда ана тілін оқыту» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 93) деген кітапты «Мектеп» баспасынан шығарды. Еңбектердің барлығы дерлік орыс тілінде жарияланып отырылды. Мәселен, «Азбука в картинках», «Руководство к учебнику «Суретті әліппе» для подготовительных классов», «Мы поем и рассказываем», «Раздаточно-дидактический материал по развитию речи и обучение грамоте», «Методические разработки занятий развитию речи» деген оқу және әдістемелік құралдар балабақшалардағы тәрбиешілердің үстел кітабына айналды (АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 43:12). Сонымен қатар Г.К. Жұмалиева, Н.Х. Никипорецпен бірлескен «Тэй-Тэй (Шаг за шагом)» атты қазақша-орысша тілашар 1990 жылы «Рауан» баспасынан жарық көрді (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. -102). Бұдан кейін 1991 жылы «Өзіміз оқып-үйренеміз» (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 103) деген жинақ шығарылды. Бұл жинақ «Әліппені» оқыту кезінде, сондай-ақ бастауыш сыныптарға арналған «Ана тілі» оқулықтарына қосымша оқушылардың өз беттерімен оқуы үшін ұсынылды. Жинаққа балалардың жасына лайық жеңіл өлең, әңгіме, ертегі, жұмбақ, жаңылтпаш мәтіндері топтастырылды.

8-9-10-суреттер

Қазақ тілін оқытудағы әдістемесі

Тәуелсіздік жылдары қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде мәртебесін өзгерткен тұста Бәшен Баймұратқызы орыс тілінде жұмыс жасайтын балабақшада қазақ тілін оқытуға баса көңіл бөлді. Осыған орай арнайы әдістемелік құрал дайындалып, ол балабақша тәрбиешілеріне, педагогикалық институттар мен педучилищелердің мектепке дейінгі балалар мекемелерінде тәрбиешілер дайындайтын бөлім қызметкерлеріне арналды. Орыс мектебінің 1-сыныбына арналған «Суретті қазақ тілі» оқулығына әдістемелік құралдың (АқОМА. – 540-қ. – 1-т. 108) тәрбиешілер мен мұғалімдер үшін маңызы зор болды. Құралда оқулықпен жұмыс жүргізу мәселелері қамтылып, әр сабақтың үлгі жоспары берілді, себебі бірінші сыныпта қазақ тілі пәні аптасына 1 сағаттан оқытылып, оқу жылы ішінде 32 сабақ өткізіледі. Әр сабақтың ұзақтығы – 35 минут. Әдістемелік нұсқау 1-сыныпта қазақ тілі пәні бойынша оқушыларды қойылған сұрақты көңіл қойып тыңдап, түсіне білуге, дұрыс жауап беруге үйрету, сөздің дыбыстық құрамын аңғарып, қазақ тіліне тән ерекше дыбыстарды дұрыс айта білуге машықтандыру мақсатын қойды. Мысалы, «Өлеңді түсініп оқыңдар» екінші тапсырмада Ә. Табылдиевтің «Алғашқы қоңырау» деген өлеңіндегі

«Құс шарлап аспанды,

Күз айы басталды.

Бірінші қоңырау

Оқуды бастады» жолдарда неше сөйлем бар?, өлеңнің соңғы сөйлемінде неше сөз бар? деген сұрақтар қйылды (АқОМА. – 540-қ. –

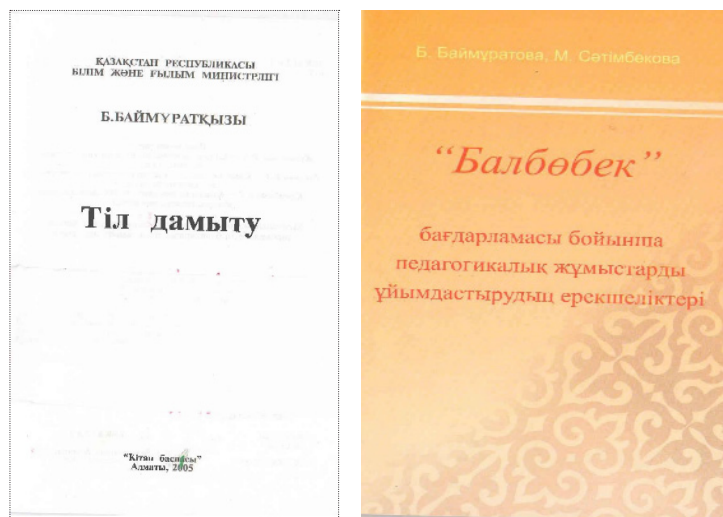
1-т. – 99). Мына сөйлемді оқыңдар. Үшінші «Мына сөйлемді оқыңдар. Әр сөйлемнен соң нүкте қойып, көшіріп жазыңдар тапсырмада «Біздің бағымыз үлкен. Онда алма, алмұрт, өрік өседі. Мен жеміс ағаштарына су құямын» деп жазылған және «Бақта өсетін тағы қандай жемістерді білесіңдер» (АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 148) деген сұрақ қойылған. Сабақ үстінде міндетті түрде дене сергіту жаттығуларының жасалауына, материалды тақырыптық принцип бойынша оқытуға мән берілді. Оқушылардың ауызша сөйлесу дағдысын, сөздік қорын дамытуға арналған алғашқы тақырыптар балаларға бұрыннан таныс (күнделікті өмірде, мектепте) мазмұндағы сөздерден бастап беріліп, олар біртіндеп күрделендірілді.

1990 жылдары Бәшен Баймұратқызы біршама ұлғайған жасына қарамастан ғылым мен білім беруден қол үзбеді. «Қазақ тілі дидактикалық материалдар», «Орыс тілінде жұмыс жасайтын балабақшада да қазақ тілін оқыту методикасы», «Орыс балабақшаларында қазақ тілін тереңдетіп үйрету бағдарламасы», «Қазақ тілі», «Ана тілі хрестоматиясы» және т.б. оқу, оқу-әдістемелік құралдарын, бағдарламаларды жариялады.

Сонау 1970 жылдардан бастап үнемі «Бастауыш мектеп», «Отбасы және балабақша» журналдарында жарияланымдар (АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 48) жасап тұрды. «Балдырған» журналының алқа мүшесі болды. Ұстаздың ұрпақ тәрбиесіне арнаған ерен еңбегі елеусіз қалмады, Бәшен Баймұратқызы Қазақстан Республикасы Еңбек сіңірген мұғалімі атағы, «Білім беру ісінің үздігі», Ы. Алтынсарин атындағы медальдерінің иегері атанды.

11-сурет – Оқу, оқу-әдістемелік құралдар, бағдарламалар (АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 111) (АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 116) (АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 117)

12-сурет – Оқу, оқу-әдістемелік құралдар, бағдарламалар (АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 114) (АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 109)

13-сурет – Б. Баймұратқызы. 1998 жыл (АқОМА. 540-қ. – 1-т. -156)

Б. Баймұратқызы бүкіл саналы ғұмырын Ы.Алтынсарин атындағы Білім академиясында өткізді, бар күш-жігерін жас ұрпақтың білімі мен тәрбиесіне арнады. Өмірлік ұстанымы ұрпақ тәрбиесіне бағытталды, соны ту етіп көтерді.

Мақала АР 05134617 Жеке қор құжаттары Қазақстан тарихының дерегі ретінде (XX ғ. – XXI ғ. басы) тақырыбындағы ғылыми жоба аясында дайындалды.

Әдебиеттер

Қазақстан Республикасы Алматы қаласының Орталық мемлекеттік архиві. – 540-қор. Баймұратова Бәшен Баймұратқызы. – 1-тізімдеме. – 159 іс.

АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 153-іс.

АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 57-іс. Б. Баймұратованың бағдарламаларға, рефераттарға жазған пікірлері (орыс тілінде, машинкалық нұсқа). – 65 п.

- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 58-іс. Б. Баймұратованың ғылыми еңбектеріне, оқу құралдарына, диссертациясына жазылған пікірлер. – 42 п.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 61-іс. Б. Баймұратованың әр жылдардағы марапаттаулары. – 7 п.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 20-іс. Овладение родной речью детьми-казахами младшего дошкольного возраста: автореферат дисс. на соискание ученой степени кандидата пед. наук. – 22 с.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 88-іс. Б. Баймұратова. Ученые записки. – Алма-Ата, 1960. (2 экземпляра). – 270 с.
- АқОМА. – 540-қор. – 1-тізімдеме. – 157-іс.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 89-іс. Б. Баймұратова. Баланы мектепке дайындау жөнінде. – Алматы, 1971. (2 дана). – 128 б.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 90-іс. Б. Баймұратова. Балалар әдебиетінің хрестоматиясы. – Алматы, 1978. – 169 б.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 40-іс. Б. Баймұратова. Әр тақырыптағы конспектілері мен көшірмелері (қолжазба. 3 дана). – 63 п.
- АқОМА. – 540-қор. – 1-тізімдеме. – 62-іс. Б. Баймұратованың әр жылдарда жарияланған оқулықтарының тізімдемесі. – 61 п.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 43-іс. Б. Баймұратова. 1973 жылы Москвада АПН-нің шақыруымен оқып жүргендегі жазбалары (орыс тілінде). – 214 п.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 97-іс. Б. Баймұратова. Оқу орыс тілінде жүретін мектептердің 1-10 кластарында қазақ тілі мен әдебиетін тереңдетіп оқытуға арналған бағдарламалар. – 213 п.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 9-іс. Оқушылардың жазу тілін дамыту. -16-21пп.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 159-іс. Б. Баймұратова. Панфиловский районный отдел народного образования. Фотоальбом. – 24 п.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 51-іс. Б. Баймұратова. Еңбектеріне пайдаланған XIX-XX ғасырлардағы акын-жазушылардың өмірбаяндары мен шығармалары. – 111 п.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 19-іс. Б. Баймұратова. Сәбилердің бірінші тобына арналған әдеби шығармалар фонохрестоматиясы. – 11п.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 96-іс. Б. Баймұратова, Ұ. Ботабаева, Қ. Қасабекова. «Суретті әліппе». Алматы, 1984. – 79 б.
- АқОМА. – 540-қор. – 1-т. – 95-іс.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 61-іс.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 98-іс. Б. Баймұратова, Г. Дүкенбаева. Суретті сөздік. Орыс тілінде жұмыс істейтін балабақшаларға арналған қазақ тілі оқу құралы. Алматы: «Мектеп», 1988.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 97-іс. Б. Баймұратова, Г. Дүкенбаева, М. Сәтімбекова. Орыс тілінде жұмыс істейтін балабақшаларға арналған қазақ тілі программасы және «Суретті сөздік» оқу құралына методикалық нұсқау. Орыс балабақшалары үшін. Алматы: «Мектеп баспасы», 1990.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 94-іс. Б. Баймұратова және т.б. Балалар бақшасындағы дайындық топтағы балалардың тілін дамыту (типтік бағдарламаға нұсқау). Алматы, 1983.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 93-іс. Б. Баймұратова, Ұ. Ботабаева, Қ. Қасабекова. Даярлық кластарда ана тілін оқыту. Алматы, Рауан, 1983.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 102-іс. Г.К. Жумалиева, Б.Б. Баймұратова, Н.Х. Никопорев. Тәй-тәй (Шаг за шагом). Қазақша-орысша тілашар. – Алматы, Рауан, 1990.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 103-іс. Өзіміз оқып үйренміз. Құрастырушылар: С. Қалиева, Б. Баймұратова. – Алматы: Рауан, 1991.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 108-іс. Ұ. Ботабаева, Б. Баймұратова, С. Нұркеева. Суретті қазақ тілі оқулығына әдістемелік нұсқау (орыс мектебінің 1-классына арналған). Алматы, Рауан, 1993.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. 99-іс. Б. Баймұратова, Л. Әуешова. Дидактикалық материалдар. Алматы, 1988. – 125 б.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 111-іс. Қазақ тілі.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 116-іс. Қазақ балалар әдебиеті.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 117-іс. Изучаем казахский язык. Күншуақ.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 114-іс. Тіл дамыту.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 109-іс. Балбөбек.
- АқОМА. 540-қ. – 1-т. – 148-іс. Б. Баймұратованың жарық көрген мақалалары. – 59 п.
- АқОМА. – 540-қ. – 1-т. – 156-іс.

References

- Qazaqstan Respublikasy Almaty qalasyнын Ortalyq memlekettik arkhivi. – 540-qor. Baumuratova Bashen Baumuratqyzy. – 1-tizimdeme. – 159 – is.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 153-is.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 57-is. B.Baumuratovanyн bagdarlamalarga, referattarga zhazgan pikirleri (orys tilinde, mashinkalyq nysqa). – 65 p.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 58-is. B.Baumuratovanyн gylymy enbekterine, oqu qyraldaryna, dissertasiyasyna zhazyлgan pikirler. – 42 p.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 61-is. B.Baumuratovanyн ar zhyldarlagy marapattaulary. – 7 p.

- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 20-is. Ovladenie rodnoi rechiy detmi-kazakhmy mladshego doshkolnogo vprzosta. Aftoreferat diss. Na soickanie uchenoi stepeni kandidata ped. Nayk. – 22 s.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 88-is. B.Baumuratova. Uchenye zapiski. – Alma-Ata, 1960. (2 әекземплярa). – 270 s.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 157-is.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 89-is. B.Baumuratova. Balany mektepke dauyynday zhoninde.– Almaty, 1971. (2 dana). – 128 b.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 90-is. B.Baumuratova. Balalar adebietinin xrestomatiyasi.– Almaty, 1978. – 169 b.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 40-is. B.Baumuratova. Ar takyryptagy kospektileri men koshirmeleri (qolzhazba. 3 dana). – 63 p.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 62-is. B. Baumuratovany ar zhyldarda zharialangan oqulyqtarynyn tizimdemesi. – 61 p.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 43- is. B.Baumuratova. 1973 zhyly Moskvada APN-nin zhakyruben okyp zhyrgendegi zhazbalary (orys tilinde). – 214 p.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 97-is. B.Baumuratova. Oku orys tilinde zhyretin mektepterdin 1-10 klastarynda qazaq tili men adebietin terendetip oqytuga arналған бағдарламалар. – 213 p.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 9-is. Oqyshylardyn zhzu tilin damyty. -16-21pp.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 159-is. B.Baumuratova. Panfilovski rauonnyn otel narodnogo obrazovaniya. Fotoalbom. – 24 p.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 51-is. B.Baumuratova. Enbekterine paudalangan XIX-XX gasyrlardagy akyn-zhazyshylardyn omir-baiandary men shygarmalary.– 111p.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 19-is. B.Baumuratova. Sabilderin birinshi tobyna arналған адеби шығармалар фонорестоманiasi. – 11p.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 96-is. B.Baumuratova, U. Botabaeva, Q. Qasabekova. «Suretti alippe». – Almaty, 1984. – 79 b.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 95-is.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 61-is.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 98-is. B.Baumuratova, G. Dykenbaeva. Suretti sozdik. Orys tilinde zhymys istyitin balabakshalarga arналған qazaq tili oqu qyraly. – A: «Mektep», 1988.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 97-is. B.Baumuratova, G. Dykenbaeva, M. Satimbekova. Orys tilinde zhymys isteitin balabaqshalarga arналған qazaq tili programmasy zhane «Suretti sozdik» oqu qyralyna metodikalыq nusqau. Orys balabakshalary yshin. – A: «Mektep baspasy», 1990.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 94-is. B. Baumuratova zhane t.b. Balalar baqshasyndagy dauyndyq toptagy balalardyn tilin damyту (tiptik бағдарламаға nusqay). – A, 1983.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 93-is. B.Baumuratova, Y.Botabaeva, Q. Qasabekova. Daiarlyq klastarda ana tilin oqyту. – A, Rayan, 1983.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 102-is. G.K. Zhumalievа, B.B. Baumuratova, N.Kh.. Nikipores. Tai-tai (Shag za shagom). Qazaqsharysha tilashar. – Almaty, PRauan, 1990.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 103-is. Ozimiz oqyp yrenemiz. Qyrastyrushylar: S. Qalievа, . B. Baumuratova. – Almaty, Rauan, 1991.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 108-is. Y. .Botabaeva, B.Baumuratova, S. Nurkeeva. Suretti qazaq tili oqulygyna adistemelik nusqau (orays mektebinin 1-klasyna arналған). – Almaty, Rauan, 1993.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. 99-is. B.Baumuratova, L. Aueshova. Didaktikalыq materildar.– Almaty, 1988. – 125 b.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 111-is. Qazaq tili.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 116-is. Qazaq balalar adebieti.
- AqOMA. – 540-q. – 117-is. Izuchaem kazakhskiy iyazyk. Kynshuaq.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 114-is. Til damyту.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 109-is. Balbobek.
- AqOMA. – 540-q. – 1-t. – 148-is. B.Baumuratovany zharyq korgen maqalalary. – 59 p.
- AqOMA. – 540-q. AqOMA. – 540-к. – 1-т. – 156-ic.